

Nr 202.

Ankom till riksdagens kansli den 2 juni 1930 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om anslag till fraktlindring för möjliggörande av inhemsk järntillverkning av Norrbottensmalm m. m.

(4:e avd.)

I en inom första kammaren av herr *C. I. Asplund* väckt, till statsutskottet hänvisad motion, nr 187, har hemställts, att riksdagen ville besluta att av inkomster, som inflyta från statens utarrenderade jordägarandelar i gruvor och från statens aktier i Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag, ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett reservationsanslag av 200,000 kronor, att användas till åstadkommande av den extra fraktlindring för råvaror och järn, som kan bli nödvändig för återupptagande av järntillverkning av norrbottensmalm och järnets vidareförädling vid bruk i bergslagen.

Under återopande av motiveringen till ovannämnda motion har herr *F. O. Ericson* i Boxholm m. fl. i en inom andra kammaren väckt, likaledes till statsutskottet hänvisad motion, nr 223, gjort en hemställd likalydande med nyssnämnda motions.

I fråga om de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina framställningar, får utskottet hänvisa till förstnämnda motion.

Beträffande förevarande motioner har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat yttrande från kommerskollegium. Ifrågavarande yttrande finnes såsom bilaga fogat vid detta utlåtande. (Bil.)

Med tanke på möjligheterna att vid Porjus återupptaga tillverkningen av tackjärn begäres i förevarande motioner anslag för fraktlindringar beträffande träkol och andra råvaror, erforderliga för dylik tillverkning, ävensom beträffande transporten till Bergslagen av tackjärnet för förädling vid järnbruken därstädes.

Att en tackjärntillverkning i Porjus utan direkt förlust för en eventuell företagare ej kan anses utesluten, om här avsedda anslag beviljas, får visserligen anses framgå av den granskning järnkontoret underkastat de motionsvis framlagda kalkylerna. Praktiskt sett måste dock förutsättningarna anses allför ovissa för avvägbringande av en bestående industri. Såsom kommerskollegium framhållit, måste ock synnerlig uppmärksamhet fästas vid de driftsinskränkningar igångsättande av en tackjärntillverkning vid Porjus sannolikt skulle medföra för redan nu i gång varande masugnar.

*Utskottets
yttrande*

Under åberopande härav får utskottet hemställa,

att de av herrar Asplund och Ericson i Boxholm m. fl. i ämnet väckta motionerna (I: 187 och II: 223) ej må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 2 juni 1930.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Närvarande: se under utlåtande nr 201.

Reservation:

av herrar *Bergqvist*, *Asplund*, *Oscar Olsson* och *Hansén*, som ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Med tanke på möjligheterna att vid Porjus återupptaga tillverkningen av tackjärn begäres i förevarande motioner anslag för fraktlindringar beträffande träkol och andra råvaror, erforderliga för dylik tillverkning, ävensom beträffande transporten till Bergslagen av tackjärnet för förädling vid järnbruken därstädes.

Att en tackjärnstillverkning i Porjus utan direkt förlust för en eventuell företagare ej kan anses utesluten, om här avsedda anslag beviljas, får visserligen anses framgå av de kalkyler järnkontorets delegerade uppgjort. Uppenbart är dock, att en bestående järnindustri icke kan åvägabringas vare sig i Luleå eller Porjus på basis av de i dessa kalkyler förutsatta priser å kraft, malm, träkol och järnvägsfrakter. Motionärerna ha emellertid räknat med den rätt till nedsatta malmpriser, som tillförsäkrats inhemska malmförädlare genom 1927 års malmavtal, med de stora mängder kolved, som enligt gjorda utredningar finnas i trakten kring Porjus och järnvägslinjen till Jokkmokk, varifrån träkolsfrakterna till mellansvenska järnverk skulle ställa sig mycket höga, ävensom med möjligheten att arrendera det i Porjus befintliga masugnsverket och till dess ägare kontrakterad elektrisk kraft å $\frac{1}{3}$ öre per kilowattimme.

En avsevärd besparing av fraktkostnader torde dessutom kunna vinnas vid ett fullföljande av det i motionen framställda alternativa förslaget att exportera i Porjus tillverkat tackjärn direkt över Luleå eller Narvik, varvid motsvarande

kvantitet i Bergslagen för export tillverkat tackjärn kunde ställas till därvarande stålverks förfogande. I den mån härvid genom beviljade förmåner en avsevärd ökning av inkomsten å exporten skulle uppstå, torde det till de mel-lansvenska bruken levererade tackjärnets pris kunna i relation därtill nedsättas.

Kommerskollegii förmodan, att ökad tillgång på tackjärn för förädlingsverken i Bergslagen måste medföra inskränkning i den hittillsvarande tackjärnstillverkningen därstädes, synes utskottet ej under alla förhållanden vara självklar. Man kan ju med lika stort fog göra gällande, att, då detta tillskott kan erhållas utan förhöjning i priset eller kanske till något lägre pris, en ökning i ståltillverkningen skulle kunna bliva följden och därmed lägre tillverkningskostnader genom ett bättre utnyttjande av de rationaliserade stålverkens ökade kapacitet. Visserligen förefaller det ännu vara mycket osäkert, huruvida nödiga förutsättningar i olika avseenden för återupptagande av järntillverkningen i Porjus inom den närmaste tiden komma att förefinnas.

I varje fall synes dock det nödläge, vari såväl Porjus samhälle som Jokkmøkks kommun sedan länge befinna sig på grund av den stora permanenta arbetslöshet, som råder å det förstnämnda stället, väl motivera, att sådana åtgärder vidtagas från statens sida, som kunna underlätta driftens återupptagande i första hand vid järnverket i Porjus, varigenom en avfolkning av detta samhälle kan undvikas.

Med hänsyn härtill, ävensom till riksdagens tidigare uttalade mening, att en avsevärd del av statens malminkomster böra finna användning i produktionsfrämjande syfte, anser sig utskottet böra förorda bifall till motionerna. Dock torde det begärda anslaget kunna begränsas till 100,000 kronor, då behövliga fraktnedsättningar bliva betydligt mindre, om tackjärnet fraktas till Luleå eller Narvik i stället för till Bergslagen. Även nyssnämnda belopp torde med den ifrågasatta begränsade driften räcka i flera år och bör därför beviljas såsom extra reservationsanslag.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen ville, i anledning av de av herr Asplund och herr Ericson i Boxholm m. fl. väckta motionerna (I: 187 och II: 223), besluta att ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett extra reservationsanslag av 100,000 kronor, att användas till åstadkommande av den extra fraktlindring för råvaror och järn, som kan bliva nödvändig för återupptagande av järntillverkning av norrbottensmalm.»

Bilaga.

Kungl. Maj:ts och Rikets
Kommers Kollegium.

Stockholm den 24 april 1930.

Till Riksdagens Statsutskott.

Jämlikt nädfigt beslut den 21 februari 1930 har Kungl. Kommerskollegium att direkt till Eder avgiva yttrande över två motioner väckta vid innevarande riksdag den ena inom första kammaren, nr 187, av herr C. I. Asplund och den andra inom andra kammaren, nr 223, av herr F. O. Ericson i Boxholm m. fl., om anslag till fraktlindring för råvaror och järn för möjliggörande av inhemsk järntillverkning av norrbottnensmalm m. m.

I den för båda motionerna gemensamma motiveringen, som finnes intagen i motionen nr 187, framhåller herr Asplund, efter att hava redogjort för dispositionen av inom Norrbottens län bruten A-malm samt för tillgångar på elektrisk kraft och träkol för en järntillverkning i Norrbotten, önskvärdheten av upptagandet av en tackjärntillverkning i första hand i Porjus. Anledningen till att Porjus föreslås framför Luleå, som dock anges hava större framtidsförutsättningar för en järnförädling i större skala, synes man få söka i det anförda förhållandet, att det i Porjus finnes en efter sista ommurningen icke använd masugn, att den av legeringsverket disponerade tillfälliga kraften blivit ledig genom driftens inställande samt att en betydande arbetslöshet är rådande vid Porjus. Emellertid beräknar motionären, att, även om staten medverkar till nedsättning av frakter och malmpriser och erbjuder låga priser på kraft och kolved, fraktsatserna på tackjärn från Porjus till stålverken i Bergslagen jämväl efter den nya taxa, som avses att komma i tillämpning under senare delen av innevarande år, bliva allt för höga för att tillverkning i Norrbotten av järn och dettas nedfrakt till Bergslagen skall bliva lönande, särskilt i fråga om transport till bruken i västra Sverige. Han anser, att man nog måste räkna med att, åtminstone under de första åren, få frakten ytterligare nedsatt med i genomsnitt ungefär 8 kronor pr ton. För en sådan extra fraktlindring skulle vid en produktion av 20 à 25,000 ton tackjärn och järnsvamp erfordras c:a 200,000 kronor.

På begäran av Kollegium hava fullmäktige i Jernkontoret avgivit här bifogade,¹ av särskilda delegerade utarbetade yttrande.

Av en till yttrandet fogad bilaga med detaljerad kostnads kalkyl för tillverkning pr år av 20,000 ton elektriskt träkolstackjärn i Porjus av en kvalitet lämplig att vid mellansvenska bruk smältas till stål i sur martinugn, framgår, att, under där närmare angivna förutsättningar, produktionskostnaden beräknats komma att uppgå till 104: 60 kronor eller utan räntor och amortering till 98: 10 kronor pr ton. Härmed borde jämföras ett tackjärnspris i Bergslagen av 105 kronor pr ton. Fraktkostnaden skulle i genomsnitt, efter en reduktion om 10 kronor pr ton genom det ifrågasatta anslaget, komma att uppgå till 17 kronor pr ton. Härav syntes alltså framgå att någon möjlighet att för närvarande bedriva tackjärntillverkning i Porjus för den mellansvenska järnhanteringens behov icke förefinnes. Delegerade framhålla därjämte, att kapaciteten hos de mellansvenska

¹ Ej bifogat utskottets utlåtande.

masugnarna alltså vid överstege behovet av tackjärn, i det att vid årsskiftet 1929—30 endast 30 % av befintliga masugnar vore i gång. Icke heller export av tackjärn från Porjus syntes vara möjlig emedan detsamma icke skulle kunna konkurrera i pris med mellansvenskt tackjärn.

I yttrandet behandlas åtskilliga av herr Asplund berörda spörsmål, som hava föga inflytande på den föreliggande frågan. Såsom ett medel att minska arbetslösheten i Norrbotten hänvisas till att göra träkolningen därstädes mera konkurrenskraftig med sydligare belägna trakter, varvid särskilt — sedan inlandsbanan blivit färdigbyggd — fraktlindringar för träkol till bruken i Mellansverige skulle bidra.

För egen del får Kollegium anföra följande.

Då Asplund icke i sin motivering anför några kostnadskalkyler utan endast omnämnt en och annan faktor, som inverkar på kostnaden, kan man icke direkt utläsa vilka poster han beräknat så mycket lägre än Jernkontoret, att han kommit till helt annat slutresultat. De tre största posterna äro emellertid malm, träkol och elektrisk smältkraft i nu nämnd ordning och i dessa torde även huvudparten av skillnaden vara att söka.

Vad först malmpriserna beträffar, beräknar Asplund (sid. 10), att nedsättning genom statens medverkan kan åstadkommas å Tuolluvaara-malm samt å fosforren malm och slig från Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolags gruvor samt i andra hand från Mertainens malmfält.

Kronans jordägarandelar i Tuolluvaara äro utarrenderade till Tuolluvaara gruvaktiebolag, som till aktieägare nästan uteslutande har mellansvenska järnverk. Någon anledning att i arrendekontraktet intaga förbehåll om dispositionsrätt för staten till någon del av malmen har under sådana omständigheter icke ansetts föreligga. Nedsättning av priset på Tuolluvaara-malm torde därför erfordra direkt statsbidrag, som borde inräknas i anslaget.

Enligt § 16 i 1927 års malmavtal har Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag förbundit sig att för järn- eller ståltillverkning inom Sverige leverera av de malmsorter, bolaget bryter, till priser, som kunna anses överensstämma med det vid köpet i allmänhet gällande prisläge. Någon särskild nedsättning i priset äger ej staten på grund härav påfordra. Enligt § 17 i samma avtal åtager sig bolaget däremot tillhandahålla staten intill 100,000 ton malm från Luossavaara till ett pris, motsvarande självkostnaden, ökad med 10 %, av olika malmsorter i samma proportion, som faller vid årets brytning i dess helhet. Då emellertid till och med den malm, vilken exporteras som A-malm från Luossavaara, har högre fosforhalt än den som erfordras för tillverkning av nu avsett tackjärn, torde åtagandet i förevarande fall sakna nämnvärd betydelse.

Från Mertainen kan nog i en framtid malm av erforderlig renhet levereras och måhända även till ett tillräckligt lågt pris, men detta förhållande är icke aktuellt, då malmfältet saknar kommunikationer och anläggningar för upptagande av en brytning.

Staten synes sålunda icke kunna utöva något direkt inflytande på malmpriset, och i de i Jernkontorets kalkyl upptagna malmfrakterna är redan medgiven nedsättning iakttagen. De synas ligga c:a 10 % under frakterna enligt den nya taxans tariff 13, vilken är den billigaste, som enligt fastställd taxa kan komma till användning för järnmalm. I vad mån ytterligare nedsättning i frakten kan av Statens järnvägar medgivas, undandraget sig i detta samband Kollegii bedömande.

Med hänsyn till angelägenheten att få nödiga gallringar och upprensningar av kronoskogarna i Norrbottens län gjorda utan större kostnader för staten håller

Asplund före, att staten kan erbjuda låga priser på kolved. Priset för träkol för leverans till mellansvenska bruk anses för närvarande utgöra c:a 14: 25 kronor pr läst vid stationer å riksgränsbanan söder om Gällivare och antages priset i Porjus icke behöva överstiga 15 kronor pr läst, om vana kolare få hand om själva kolningen.

I den Jernkontorets yttrande åtföljande kalkylen beräknas priset på träkol f. v. b. stationerna Luleå—Gällivare för närvarande uppgå till c:a 14: 50 kronor pr läst och priset i Porjus till 16: 50 kronor, varemot i kalkylen införts ett pris av 20 kronor pr läst som sannolikt pris för framtiden. Tackjärnstillverkningen i Porjus skulle hava att räkna med ett träkolspris som låge 3: 50 å 3 kronor pr läst under priset i Bergslagen.

Kollegium befarar att Asplund allt för litet beaktat fraktkostnaden och att han därför kommit till en väl låg siffra.

Slutligen skulle enligt Asplund staten kunna tillhandahålla kraft till lågt pris, och omnämnes i samband med kraftfrågan, att av legeringsverket till ett mycket lågt pris disponerad tillfällig kraft från statens kraftverk i Porjus blivit ledig genom driftens inställande. Det är uppenbarligen dylik billig kraft som beräknats komma till användning.

Från Jernkontorets sida har däremot räknats med prima kraft till ett pris av minst 50 kronor pr kw-år.

Just de olika sätten att beräkna tillgodoseendet av kraftbehovet torde vara utmärkande för de båda olika betraktelsesätten, å ena sidan strävandet att med utnyttjande av förefintliga — låt vara tillfälliga — gynnsamma omständigheter få till stånd en tillverkning, vars varaktighet icke kan på förhand beräknas, och å andra sidan den försiktiga kalkylen med säkert påräkneliga förhållanden såsom enda grund för startandet av en industri och ett förverkligande endast för det fall att industrien kunde beräknas komma att bestå.

Kollegium håller det icke för osannolikt, att tillfällig överskottskraft från Porjus kraftverk kan erhållas till tackjärnstillverkningen för ett tämligen ringa pris, men det är uppenbart, att den fortgående stegringen i abonnemang på prima kraft och möjligheten av någon tillfällig minskning av tillgänglig effekt i kraftstationen utgöra ett ständigt hot, att man kan bli nödsakad inställa driften under kortare eller längre tid.

Även om det, under förutsättning av understöd av statsmedel i den föreslagna formen, icke är alldeles uteslutet, att tackjärnstillverkning i Porjus skulle kunna bedrivas utan direkt förlust för företagaren, så länge ovan omnämnda gynnsamma omständigheter bestå, torde det dock vara tydligt, att en dylik tillverkning skulle bli av ganska tillfällig art och endast för någon tid samt ofullständigt kunna bidra till lindrande utav verkningarna av arbetslösheten vid Porjus. Det torde ock böra framhållas, att sådant understöd, varom nu är fråga, måste beräknas bli behöfligt årligen.

Oavsett resultatet av dessa beräkningar anser Kollegium emellertid, i anslutning till vad Jernkontoret anfört i ämnet, att synnerlig uppmärksamhet bör fästas därvid, att för den bestående svenska järnhanteringen, som isynnerhet i avseende på tillverkningen av tackjärn har en kapacitet långt större än den konjunkturerna medger att nu utnyttja, ett upptagande i Porjus av tillverkning av tackjärn för förbrukning vid svenska stålverk torde nödvändiggöra ytterligare inskränkning vid nu i gång varande masugnar, och att en tillverkning för export av tackjärn med den här ifrågasatta kvaliteten kan befaras tillfoga de svenska kvalitetsståltillverkarna allvarlig skada.

Om emellertid det ifrågasatta anslaget bleve tillgängligt utan att vara bun-

det vid villkor om upptagande av järntillverkningen i Norrbotten, synes det samma lämpligare kunna användas till extra fraktlindringar för träkol från de delar av Norrbottens län, som äro särskilt i behov därav, samt för norrbottensmalm för inhemska förbrukning, till fördel för både den bestående svenska järnhanteringen och de arbetslösa i Norrbottens skogstrakter.

RAGNAR SOHLMAN.

Karl Sidenvall.

C. G. Hindbeck.